

TIM HOFMAN VERSUS MAARTEN VAN DER GRAAFF

Twee soorten poëzie in één college

Dat de ene dichtbundel de andere niet is, begrijpt elke leerling – maar soms liggen dichters wel héél ver uit elkaar. Zijn al die uitersten wel te verenigen in één poëzieles? In deze bijdrage laat Jos Joosten zien dat het kan door in te zoomen op een van zijn eerstejaarscolleges aan de Radboud Universiteit, waarin studenten een vergelijking maken tussen de poëzie van Tim Hofman en Maarten van der Graaff.

JOS JOOSTEN

Een paar jaar geleden viel mij de eer te beurt om op een zaterdagmiddag in het Poëziecentrum Nederland (te Nijmegen) in gesprek te gaan met dichter Maarten van der Graaff over zijn met de C. Buddingh'-prijs bekroonde debuutbundel *Vluchtautogedichten* (2013). Het was een aangename gedachtewisseling, met het publiek dat je verwacht bij zo'n gebeurtenis: 15 à 20 betrokken lezers, inclusief de mensen van de organisatie, wat bevriende schrijvers, enkele collega's en het handjevol wat oudere, vaste bezoekers van dergelijke gelegenheden.

Op weg naar huis wandelde ik door de Marikenstraat, de Nijmeegse koopgoot, waar een lange rij van vele tientallen, vooral jongere, meiden stond te wachten voor... – ik moest even goed kijken en stelde toen vast

dat het toch echt de deur van boekhandel Dekker v.d. Vegt was, waar tv-persoonlijkheid en sinds kort dichter Tim Hofman zijn debuutbundel *Gedichten van de broer van Roos* (2017) signeerde.

Verschillende vormen van poëzie

Het was dit verschil in publieke aandacht dat mij aan het denken zette voor een werkcollege in mijn reeks '21ste-eeuwse literatuur', die ik voor de eerstejaarsstudenten Nederlands in Nijmegen verzorg. Zou het niet interessant zijn om beide mannen en hun werk naast elkaar te bespreken met mijn studenten?

Er zijn overeenkomsten tussen de twee jonge dichters. Ze schelen maar iets meer dan een half jaar in leeftijd; ze debuteerden beiden bij een gerenommeerde uitgeverij (Van der Graaff bij Atlas Contact, Hofman bij

Wat betreft waardering ook bij eerstejaars Nederlands scoort Hofman hoger en dat zal voor middelbare scholieren allicht niet anders zijn

Meulenhoff); beide debuten werden herdrukt (een zeldzaamheid in poëzie); beide bundels werden besproken in de klassieke dagbladen én op internet; beide auteurs zijn, met hun werk, actief op dat internet (Hofman op <www.debroervanroos.nl>, inmiddels uit de lucht; Van der Graaff op <maartenvandergraaff.blogspot.com> en met een videotrailer van *Vluchtautogedichten*).

Maar er zijn natuurlijk ook grote verschillen tussen beiden. Van der Graaff manifesteerde zich voor zijn debuut al binnen het literaire veld, onder meer met een polemisch geschrift in literair tijdschrift *Tirade* en met de oprichting van het online tijdschrift *Samplekanon*. Hofman was al een bekende Nederlander vanwege zijn journalistieke tv-werk en betrad de literaire wereld, als het ware, van buiten. En het grootste verschil natuurlijk: *Vluchtautogedichten* is een sterk literaire bundel met ‘moeilijke’ gedichten, die zich veelal niet na eerste lectuur prijsgeven, zoals het gedicht ‘139’ (Van der Graaff 2013, p. 24):

Ik omgeef je van achter en van voren,
ik leg mijn hand op je.
Mijn hand is een eenzellige korst op je.
Je voelt leem, de huid van
Leviathan. Vastberaden, oeroude Leviathan.
Ik houd mijn oog op je.

Al week je voorbij mijn begrip (mijn begrip is een zee
je kunt geen kant op of er is begrip),
al kroop je terug bij je moeder,
dan nog zou mijn hand zich vergrijpen,
mijn rechterhand smoren als
mos zonder weet van zijn
stugheid.
Mijn linkerhand aanhalen, met trage halen
tot stille manen.

Word ik wakker,
dan nog ben ik bij je.

Gedichten van de broer van Roos bevat daarentegen toegankelijke verzen met woordspelletjes, typografische trucs en vaak een grappige (of in elk geval grappig bedoelde) clou, zoals dit gedicht (Hofman, 2017, p. 41):

Blauwtje walken

Smurfin,
my gevoel
says I want verkering,
'cause you're bluetiful.
Well darling,
you're really durfin',
but by mij comes there
al eenother smurf in.

Of deze, die illustratief is voor de typografische technieken die Hofman toepast (p. 60):

Egocentrie

j i j
i k i
j i j

De waardering

Twee zeer uiteenlopende soorten poëzie, dus. En de (eerste) reacties van studenten zijn enigszins voorspelbaar. Ik heb het college waarin Hofmans en Van der Graaffs poëzie vergeleken wordt een viertal keer gegeven. Ik heb geen harde cijfers bijgehouden, maar ik meen te kunnen zeggen dat wat betreft waardering ook bij eerstejaars Nederlands Hofman hoger scoort en dat zal voor middelbare scholieren allicht niet anders zijn. Men waardeert de toegankelijkheid, de humor en ook de serieuze thematiek die soms aanwezig is (anorexia bijvoorbeeld). Tegelijkertijd zie je hier vaak ook het voorbehoud dat ik

In college- of lesverband werkt het goed, zo is me gebleken, om de plaats van beide bundels binnen de actuele literaire verhoudingen en vooral binnen de literatuurgeschiedenis te plaatsen

al heel lang zie, als ik een rondje maak onder onze eerstejaars over hun lectuur: ‘Ik lees Brusselmans, maar dat is natuurlijk geen literatuur.’

Daar staat tegenover dat er altijd een groep(je) is dat zich uitgedaagd voelt om zich vast te bijten in weerbarstiger werk zoals dat van Van der Graaff. Een algemeen punt van discussie is steeds of Hofmans grappen grappig zijn. Hierover verschillen de meningen steevast heel erg. Om mij even een persoonlijke, subjectieve zijstap te veroorloven: ik ben al niet erg onder de indruk van Hofmans gedichten, maar de momenten waarop hij kennelijk meent grappig te zijn, vind ik ronduit gênant voor een man van dertig jaar oud. Wat die mislukte humor betreft sta ik overigens niet alleen. Criticus Guus Bauer (2017) oordeelde op het literaire weblog *Tzum*, na het citeren van een rijtje van deze grappige gedichten: ‘Hier had redactioneel moeten worden ingegrepen. Iedereen die publiceert heeft het recht om tegen zichzelf in bescherming te worden genomen, al zeker iemand die net in boekvorm komt kijken en ook nog eens een publiek figuur is.’

Ook in de papieren kritiek leidde Hofmans humor tot verschil in inzicht. In *de Volkskrant* was Arjan Peters’ oordeel (2017) vernietigend:

Het achterplat belooft ons ‘Soms light verse, soms klassiek’, en de CPNB raaskalt in voornoemd persbericht over ‘technisch doorwrochte dichtwerken’. Ondanks die typering heeft de uitgever verzuimd een proeve van de tweede categorie af te drukken. ‘Haramadan’, ‘Dement to be’, ‘Suïzijderups’, ‘Eggteliefde’ (‘Ei/ l’oeuf/ you’) en ‘Bijzonder hypochonder’ (‘huisarts afgebeld/ heb/ me ziek/ gemeld’) – een technisch doorwrocht ‘dichtwerk’ of een klassiek vers heb ik er niet tussen gevonden.

Bij Hofman rijmt kanker op janken. Geen ritme, geen gedachte, geen muziek. Je kunt deze bundel geen poëziedebuut noemen, omdat verzamelde woordgrapjes niet onder dichtkunst ressorteren. Er ver-

schijnt veel bagger, constateerde VSB Poëzieprijs-winnares Hannah van Binsbergen al. En al is deze aanfluiting lucratief, literatuur wordt het ook daarvoor niet.

Een week eerder was Guus Middag (2017) in *NRC Handelsblad* juist zeer positief over het woordspel en de humor van Hofman:

Je ziet aan alles dat hij plezier heeft in taal, en in het spelen met taal. Hij laat in ‘Net verhuisd’ ‘degelijk’ rijmen op ‘tegelijk’, ‘flat’ op ‘stad’, ‘perikelen’ op ‘tafelrelen’ en ‘Amsterdam’ op ‘tram’: vier knullige rijmen, waarmee mooi de ongemakkelijkheid is aangegeven van iemand die net verhuisd is naar de hoofdstad. Hij doet ook graag iets met andere talen. ‘Blauwtje walken’ gaat over een smurf die een blauwtje loopt bij een smurfin. Ze spreken een raar Nederengels mengtaaltje met elkaar: ‘Well darling, / you’re really durfin’, / but by mij comes there / al eenother smurf in.’ Hofman houdt van korte, droge humor. Hij houdt van Opperlands. Hij houdt, dus, ook van woordspelingen. ‘Zijzoenen’ en ‘suïzijderups’. Geboorte is ‘feuthanasie’. En als je gaat slapen beland je in een ‘Klaasvacuüm’.

Interessant voor de onderwijspraktijk is het om in te gaan op de wijze waarop Peters en Middag van mening verschillen. En dan vooral hoe Middag hetzelfde fenomeen dat ze allebei vaststellen – het gebruik van kreupelrijm – van een inhoudelijke, beargumenteerde legitimatie tracht te voorzien.

Ik sta hierna bewust wat langer stil bij Hofmans werk, omdat Van der Graaff in zekere zin een vrij traditionele route op weg naar herkenning doorliep, zij het dat die erkenning van ‘officiële’ zijde, als je de kritiek in de klassieke papieren weekbladen althans zo betitelt, pas kwam na de bekroning met de C. Buddingh’-prijs, bijna een jaar na verschijnen van *Vluchtautogedichten* (zie hierover Joosten, 2016).

De traditie

In college- of lesverband werkt het goed, zo is me gebleken, om de plaats van beide bundels binnen de actuele literaire verhoudingen en vooral binnen de literatuurgeschiedenis te plaatsen. Bij Van der Graaff is dat relatief eenvoudig. Ten eerste omdat hij eigenlijk de ‘klassieke’ route volgde: publiceren in literaire tijdschriften, zélf een tijdschrift oprichten et cetera. Ten tweede omdat hij zijn plaats in de wereld expliciet ‘bevecht’ in *Vluchtautogedichten*, bijvoorbeeld door het noemen van namen op strategische posities, bijvoorbeeld de jonggestorven dichter/essayist Jeroen Mettes (1978–2006) en hoogleraar/dichter Geert Buelens, in de reeks ‘Vrije encyclopedie’ (Van der Graaff, 2013, p. 44–45):

Jeroen Mettes is een mysterie
Zou Geert Buelens mij leuk vinden?
Dat zou heerlijk zijn.
Als Geert Buelens ziet dat ik iets ga zeggen over
Jeroen Mettes,
zou hij dan denken: hij? Gaat hij iets over Jeroen Mettes
zeggen? Wat weet hij daarover te vertellen?

Deze route binnen het literaire veld besprak Van der Graaff in zijn tweede bundel expliciet (2015, p. 53):

Toen NRC belde met de vraag
of ik wilde reageren op de dood van Gerrit Kouwenaar
wist ik: ik zit er tot over mijn oren in.

Bij Hofman is het, zeker voor de wat cynischer gestemde toehoorder, interessant om erop te wijzen, dat ook zijn poëzie terug te voeren valt op een eerbiedwaardige, maar in Nederland altijd wat ondergeschoven gebleven traditie. In dat licht zijn wel de nonsensgedichten van John O’Mill genoemd:

When men smake: ‘Please !’
Girls, pack your bees
’t Is never too late
to poots the plate.

Serieuzer is de verwantschap met de grafische experimenten in de ‘konkrete poëzie’, zoals de Vlaamse dichter Mark Insingel die schreef in de jaren zestig. Neem bijvoorbeeld ‘Perpetuum mobile’ uit 1969 (Insingel, 1990, p. 9; zie afbeelding). De overeenkomst met Hofmans ‘Egocentrie’ is niet moeilijk te vinden. In online tijdschrift *De Reactor* schrijft Bertram Mourits, zelf gepromoveerd op de Nederlandse Zestigers, een erg mooi, afgewogen artikel over de verwantschap van Hofman met deze stroming. Maar Mourits (2017) wijst uiteindelijk toch ook op verschillen:

Staat Hofman, poëtisch gezien, in de traditie van de Zestigers? Nee, eigenlijk niet. Zijn taal is eenvoudig, maar bijna nooit rechtstreeks aan de werkelijkheid ontleend, en de poëtische middelen waarmee hij zijn observaties oplaadt, hebben een ‘kunstmatigheid’ die de Zestigers juist doelbewust achterwege lieten. Waar de Zestigers vaak zo weinig mogelijk met hun taal deden om een effect te sorteren, bouwt, knutselt en knipt Hofman dat het een aard heeft. Bovendien zorgt hij ervoor dat er nauwelijks een moment is waarop je het als lezer zélf moet uitzoeken.

Je kunt zelfs wat verder teruggaan in de Europese literatuurgeschiedenis en wijzen op een Duitse dichter als Christian Morgenstern (1871–1914), die aan het begin van de vorige eeuw al lichtvoetig en ironisch de al te serieuze ‘echte’ poëzie te lijf ging. Morgensterns *Galgenliederen* (*Galgenlieder*, 1905) bevat versjes als ‘De twee ezels’ (Morgenstern, 2006, p. 67):

Een grauwe ezel sprak eenmaal
tot haar echtelijke gemaal:

‘Ik ben zo dom, jij bent zo dom
we kunnen beter sterven, kom!’

Maar, het komt wel vaker voor:
De twee leefden vrolijk door.

Mark Insingel, ‘Perpetuum mobile’

Menno ter Braak (1933) stelde in zijn recensie van de eerste Nederlandse vertaling van Morgenstern al dat dit werk sterk afweek van de gangbare Nederlandse poëzietraditie van ernst en zwaarmoedigheid:

Als men zou gaan vergelijken, zou men wellicht terecht komen bij de gedichten van... den Schoolmeester; maar onze goede Gerrit van der Linde met zijn vermaarde ‘Schipbreuk’ had een uitermate beperkten horizon en goochelde met heel wat onschuldiger dingen dan Morgenstern. De Schoolmeester bleef in laatste instantie een grappenmaker, terwijl Morgenstern met zijn ‘grappen’ een aanval deed op een volgens hem uitgedroogd wereldbeeld.

Het is natuurlijk de vraag in hoeverre Hofman met zijn gedichten een gefixeerd wereldbeeld aanvalt of zelfs maar (bewust) een strijd binnen de poëzie wil beslechten. Als dichter plaatst hij zich misschien wel helemaal buiten de poëzie – maar dan echt. Anders dan een, later terecht geheel gecanoniseerde, dichter als H.H. ter Balkt, die in 1968 in het eerste motto van zijn debuutbundel *Boerengedichten* vaststelde: ‘Dit is dus geen poëzie’ en daarmee zijn aanval op de bestaande poëzie opende en zo juist zijn plaats erbinnen bevocht.

Nog even terug naar het college. De studenten die Hofman moesten bespreken, hadden het, uit de aard der poëzie, veelal makkelijker dan hun studiegenoten die zich over *Vluchtautogedichten* bogen. De gedichten

lieten zich makkelijk verklaren, leenden zich goed voor PowerPoint en waren ook vaak goed voor een vrolijke sfeer. Van der Graaff liet zich moeilijker aanpakken. Maar als het eenmaal wel lukte, was de bevrediging duidelijk groter. Een studente analyseerde voor de werkgroep Van der Graaffs hiervoor geciteerde voorbeeldgedicht ‘139’. Ze legde uit dat de titel verwees naar ‘psalm 139’ en met deze sleutel in de hand opende ze voor alle medestudenten een heel nieuwe wereld rond dit gedicht. Iets wat bij Hofmans poëzie op dit niveau nooit zou lukken.

LITERATUUR

- Bauer, G. (2017, 4 februari). Doorgaan vooral doorgaan. *Tzum*. <https://www.tzum.info/2017/02/recensie-tim-hofman-gedichten-broer-roos-2/>
- Braak, M. ter. (1933, 24 september). De geest van Hiëronymus Bosch: Christian Morgenstern, *Alle Galgenlieder*. *Het Vaderland*.
- Graaff, M. van der. (2013). *Vluchtautogedichten: Real time autobiografie*. Atlas Contact.
- Graaff, M. van der. (2015). *Dood werk*. Atlas Contact.
- Hofman, T. (2017). *Gedichten van de broer van Roos*. Meulenhoff.
- Insingel, M. (1990). In *elkanders armen: Verzamelde gedichten*. In de Knipscheer.
- Joosten, J. (2016). ‘IK BEN ER! IK BEN ER! IK BEN ER!’: Maarten van der Graaff, het ik en het contra-engagement. In J. Dera, S. Posman, & K. van der Starre (Red.), *Dichters van het nieuwe millennium* (p. 275–285). Vantilt.
- Middag, G. (2017, 27 januari). Hoe de smurf een blauwtje walkt. *NRC Handelsblad*.
- Morgenstern, C. (2006). *De Galgenliederen en andere groteske gedichten*. IJzer.
- Mourits, B. (2017, 20 april). Geen bespreking van Tim Hofman. *De Reactor*. <https://www.dereactor.org/teksten/geen-bespreking-van-tim-hofman>
- Peters, A. (2017, 4 februari). Niks meer aan doen. *de Volkskrant*.